

Az elmesélt igazság

Vannak kérdések, melyekre nyomban pontosan válaszolhatunk. Vonatkozhatnak ezek a mindennapi tapasztalatokra éppúgy, mint a szakszerű tudományosságra (Melyik metró visz az állomásra? Hány percre kell főzni a lágymajmót? Hányas cipőt viselsz? és ilyenek. Avagy: Mi a gravitáció törvénye? Mi a különbség a Föld tengelyforgása, illetve Nap körüli keringése között? Mi a logaritmus? Mít jelent Darwin evolúciós elmélete?). De gondolhatunk a zseni gyermekkorú kérdéseire is, melyek akár egyszerűnek, akár meglepően tünnek, megválaszolásuk némi metafizikai képességet vagy fantáziát igényel. Hogyan döntsük el a mozdulatlan gilisztáról, hogy alszik-e, vagy ébren van? Miért van az, hogy a macskák nyávognak, a kutyák meg ugatnak? A nagy miért öreg, és anya miért fiatal? Miért pont öt ujjunk van egy kezünkön? Ki találta ki az alvást? stb.

És ott vannak végül a *nagy* kérdések, a végső talányok, melyeket szívesen nevezek orosz kérdéseknek, hisz ezek megannyi Dosztojevszkij-féle gyötrődés okozói: Mi a boldogság? Van-e halál utáni élet? Miért van rossz a világban? Mi a szeretet? Mi az élet értelme? Miben áll a bölcsesség? és így tovább.

A gond az, hogy az utóbbi kérdésekre nem adható semmiféle válasz, pedig éppen ezek a döntőek a személyes sors, az emberi dráma, az egyetemes célok jobb megértése szempontjából. Végső, kikerülhetetlen és néma kérdések ezek. Ha pedig így van – vélik némely filozófusok és logikaszakértők –, úgy az ilyen típusú kérdéseket nem kell feltenni; kis nyelvi túlzások ezek, bármiféle tartalmas megoldás nélkül. Mások viszont úgy gondolják, hogy mégiscsak jogos – vagy egyenesen kötelező – e kérdések megfogalmazása, noha nem válaszolhatók meg valamilyen szoros, ok-okozati érveléssel. Más szóval, ezek a kérdések nem az általuk előhívott válaszokból élnek, hanem éppen saját kérdező lényegükből. Jó, ha megfogalmazzák ezeket, és jó, ha *nem* nyernek választ. Másrészt pedig a válasz nem csupán egyfajta kognitív elégtételként születhet meg, mint a kérdező tanácsatlanságára vagy kíváncsiságára kapott *magyarázat*, hanem úgy is, mint a kérdés *felfüggesztése*.

A kérdés ily módon súlytalanná tehető olyan válaszzal, mely nem magyarázattal oldja fel azt, hanem relevanciájának aláaknázásával: úgy válaszolunk, hogy a kérdés tárgytalanná válik. Legalább háromféle módja van egy kérdés felfüggesztésének. A. Abbahagyjuk a kérdezést, mert tulajdonképpen *nem akarjuk* tudni a választ. (Max Frisch: Nem akarunk semmiféle választ, csak a kérdést akarjuk elfelejteni.) B. *Tudományos* választ találunk (amennyiben ez lehetséges), és ily módon megszüntetjük a kérdést. (A tudós „megoldja” a kérdést, elintézett problémává változtatja, így hát – félretéve – „beskatulyázza” azt. Amikor *tudjuk* a választ, és azt szabatosan meg is fo-

galmazzuk, a kérdés túlhaladottá válik. Nincs okunk arra, hogy a végtelenségig nyújtsuk a róla való elmélkedést.) C. Alámerítjük a kérdést „az élet langyos hullámaiba”, *elbonyolítjuk*, visszautasítva az előrecsomagolt válaszok monotóniáját. Nem valamilyen mértani pontosságú választ ajánlunk fel, hanem analógiát, metaforát, olyan „kerülőutat”, mely átformál. Az „oroszos” kérdések legjobb megoldása ez. Az egyetlen. Ahelyett, hogy tudós módjára kijelentenénk: „ekképp állnak a dolgok”, így szólunk: „hadd mondjak inkább egy történetet”. A nagy kérdések rendszerint a vallások felségterületéhez tartoznak. A mesék ugyanígy. Az *Apophthegmata patrum* (a sivatagi atyák példázatainak és bölcs mondásainak gyűjteménye), a zen *koanok* és történetecskék, a haszid tanmesék révén az ember megpróbál megfelelő és épületes módon viszonyulni azokhoz a végleges válaszokkal nem rendelkező kérdésekhez, melyeket aligha sikerül rendszerbe fogni a hagyományos gondolkodás eszközeivel. Az egyértelmű válaszok *hiányával* való együttélés módozatai ezek; útjelző táblák, az *ösvényen járás* segédeszközei inkább, semmint az út végső céljának *meghatározásai*. Üzenetük sosem kézenfekvően előrelátható: értelmezési terük – szándékosan – végtelen. Nem fojtják el a kérdést, hanem elevenen tartják; a meglepés, a paradoxon, a misztérium eszközeivel pedig még átfogóbbá teszik.¹

¹ Az *elbeszélés* talán közelebb áll a keleti mentalitáshoz, mint a nyugati gondolkodásra jellemző fogalmi magyarázat. Vö. Paul W. J. Fiebig: *Altjüdische Gleichnisse*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1904. 96.: „A keleti ember nem elvont gondolatokat sorakoztat fel, ahogyan az nekünk szokásunk; ő nem fogalmakban gondolkodik, hanem intuitív látomásokban (*Anschauungen*).”

Jézus példázatai szintén az *elbeszélés* műfajába tartoznak; ennek a nyelvén szólnak, nem *érvelő* beszéd-módban. Igazságukat nem lehet rendszerbe fogni: nem megfellebbezhetetlen doktrína az, sem valamilyen didaktikus útmutatás. Mindig *többet* mondanak, mint amiről szó van bennük, gyakran pedig *mást*, mint amire első hallásra gondolnánk. Éppen ez az *elmesélés* lényege, szemben a kifejezetten intellektuális *kijelentéssel*. Nem Jézus találta fel ezt a közlésmódot (noha, mint látni fogjuk, a szokásostól eltérően alkalmazta). A példázatok használata igen elterjedt pedagógiai fogás volt a judaizmus körében, és a későbbi fejlődés során sokáig időszerű maradt a zsidó bölcsesség letéteményesei számára. Lásunk egy példát, mely azáltal vált széles körben ismertté, hogy Heinrich Zimmer és Mircea Eliade idézték műveikben. A krakkói Eisik rabbi történetéről van szó, akinek apja, Jekel szintén rabbi volt ugyanabban a városban. A pzyshai Bunam rabbi pedig minden egyes tanítványának elmesélte a legelső alkalommal. Íme a történet:

A krakkói Eisik rabbi hosszú évek nyomorúságos szegénysége után – ami azonban nem rendítette meg Istenbe vetett hitét – álmában azt a parancsot kapta, hogy menjen el Prágába, és keresse meg a királyi palotába vezető híd alá rejtett kincset. Miután az álom háromszor is megisméltődött, Eisik rabbi elszánta magát, és elindult Prágába. Csakhogy a hidat éjjel-nappal katonák őrizték, így hát a rabbi nem merte elkezdni az ásást. De minden reggel kiment a hídhoz, és ott őgyelgett egész estig. Végül az örök parancsnoka, akit már nagyon furdalt a kíváncsiság, illedelmesen megkérdezte, hogy mi járatban van arrafelé: ke-

res talán valamit, vagy vár valakire? Eisik rabbi azonmód elmesélte az álmát, ami miatt oly messziről kutyaolt Prágába. A parancsnok hahotában tört ki: „Szegény fejed, térdig jártad a lábad! Ekkora utat vettél a nyakadba egy álom miatt! Hát már csak ilyen az, ha az ember hisz az álmokban! Nekem is fel kellett volna kerekednem, amikor egyszer azt az utasítást kaptam álmomban, menjek el Krakóba, hogy ott egy zsidó – valamilyen Eisik, Jekel fia – viskójában, a kályha mögül kiássak valami nagy kincset. Eisik, Jekel fia! Szinte látom magam, amint azon a helyen, ahol a zsidók egyik felét bizonyára Eisiknek, a másikat meg Jekelnek hívják, házról-házra járva kotorászok!” És az őt ismét csak jóízűen nevetett. Eisik rabbi tisztelettel meghajolt, hazatért, kiásta a kincset, és egy részéből imaházat épített, mely az „Eisik rabbi és Jekel rabbi iskolája” nevet viseli.

„Emlékezzetek erre a történetre – mondogatta Bunam rabbi –, és fogadjátok el a tanulságát, mégpedig ezt: van valami, ami sehol a világon nem található, még az Igaz és Szent (Caddik) közelében sem, ám van egy hely, ahol mégis rá lehet lelni.”¹

E példabeszéd „tanítása” természetesen elméleti-diszkurzív módon is elmondható. A következő alapgondolatok jelennek meg benne:

α. Az, amit keresel, többnyire kéznnyújtásnyira van – a te világodban, a te házádban, a te bensődben.

¹ Martin Buber: *Die Chassidischen Bücher*, Verlag von Jakob Hegner, Hellerau, 1928. 532–533.

β. Ahhoz, hogy rátalálj arra, amit keresel, előbb nagy kitérőt kell tenned; messziről kell hazatérned, meg kell járnod az utad. A „közel lévő” csakis a „távoli” fáradságos megtapasztalása után nyeri el értékét.

γ. Sok esetben a hiszékenységgel többet ér, mint a szkeptikus magatartás. Az álmok komolyan vétele olyan nyereséget nyújthat, amelyről a „kritikus szellem” és a „józan gondolkodás” lemarad.

δ. Nem kell teljességgel lemondanod a józan megfontolásról ahhoz, hogy komolyan vedd az álmokat. Eisik rabbi számára csak akkor válik indokolttá az útra kelés, miután *háromszor* álmodja ugyanazt.

ε. Amikor rátalálsz arra, amit keresel, ne tartsd meg a kincset csak magadnak. Jó, ha odaszánod mások és a közösség javára is.

ζ. A *megoldás*, a *válasz* karnyújtásnyira van, de ahhoz, hogy felfedezd, szükséged van egy *idegen* jótékony közvetítésére, akinek más a hazája, a vallása, a nyelve, a kultúrája. A *kincs* közvetlen közelsége az *idegenségben* lepleződik le: az önmagadtól és családi környezetedtől való ideiglenes elszakadás révén.

η. Ne gondold az „igazságról”, hogy *megtalálhatatlan*; ám azt nem feltétlenül az előrelátható, az *intézményesített bölcsesség* területén kell kutatnod. Elérhető, bizonyára ott van valahol, de rendszerint *máshol*, mint ahol keresed.